

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav dějin výtvarného umění

Dějiny výtvarného umění

Teze disertační práce

Johann Georg de Hamilton

Život a dílo

Johann Georg de Hamilton

Life and Work

Vedoucí práce: prof. PhDr. Roman Prahel, CSc

Autor práce PhDr. Ludmila Oúrodová

Praha 2015

1. Teze disertační práce

V předkládané práci zkoumám život a dílo jednoho významných středoevropských barokních malířů, Johanna Georga de Hamiltona. Život a dílo tohoto malíře stojí překvapivě celá léta na okraji odborného zájmu, a to přesto, že jsou jeho díla zastoupena v mnoha galeriích, především pak ve sbírkách českých, moravských i rakouských galerií a zámků.

Johann Georg de Hamilton se stal na počátku 18. století velice oblíbeným malířem loveckých námětů a působil na středoevropských aristokratických dvorech, především pak v jižních Čechách na dvoře knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu a mimo české země na dvorech císaře Karla VI. Přestože se celá řada malířů jeho, předchozí i následující generace zabývala malováním zvířat, on i jeho bratr Filip Ferdinand byli pro svou vytříbenou techniku, která byla založena na tradici vlámské malby, považováni za malíře zvířecích námětů *par excellence*. Jak kdysi napsal Pavel Preiss, Johann Georg de Hamilton dosáhl v říšské metropoli značných úspěchů „líbivými, pečlivě provedenými, barevně kultivovanými a technicky vyspělými jízdními podobiznami a obrazy koní císařského hřebčína“.

Johann Georg de Hamilton byl malířem velmi produktivním, jehož obliba neustávala ani po jeho smrti a jeho díla jsou dodnes zastoupena ve sbírkách světových i soukromých galerií po celém světě. Jeho obrazy byly buď přímo kopírovány, nebo byla alespoň napodobována jeho „manýra“. Vedle signovaných děl existuje celá řada mnohdy nesignovaných autorských replik i neautorských kopií různé kvality. Od druhé poloviny 18. století obliba koňských portrétů sice neklesala, přesto však byla jména bratří Hamiltonů víceméně pozapomenuta. Teprve v roce 1885 se kníže Josef Adolf ze Schwarzenbergu rozhodl dílo Johanna Georga de Hamiltona ze schwarzenberských sbírek připomenout na výstavě ve Vídni. Obrazy byly restaurovány a popsány, schwarzenberský archivář Mareš prostudoval dostupné archiválie a patrně poprvé bylo dílo malíře představeno v širších souvislostech. Po výstavě však jméno malířské rodiny opět citovalo jen zřídka.

V druhé kapitole jsem se pokusila zpřesnit biografická data J. G. de Hamiltona, zaměřit se na jeho rodinné vazby a školení. Život a dílo malíře Johanna Georga de Hamiltona dosud nebylo monograficky zpracováno. Základní bibliografické údaje přinášejí starší lexikony a slovníky, například Ulricha Thiemeho a Felixe Beckera, Georga Kaspara Naglera, naposledy lexikon De Gruytera.

Starší slovníky neudávají jednotně místo a datum narození, ani rodinné příbuzenské vztahy nebo místa, kde Johann Georg působil před svým odchodem do Vídně. Mnohá data se ve starších lexikonech ani literatuře se neshodují ani v základních příbuzenských vztazích mezi

studovaným malířem, Fransem de Hamiltonem, Jamesem de Hamiltonem, Filipem Ferdinandem a Karlem Vilémem de Hamiltonem.

Podrobnější životopisná data přinesly dva články archiváře Adolfa Bergera. Za základní biografickou práci, která zpřesňuje starší data, lze považovat text, který napsal schwarzenberský archivář František Mareš na žádost knížete Josefa Adolfa ze Schwarzenbergu. František Mareš prostudoval u příležitosti plánované výstavy dostupné archiválie ve schwarzenberském krumlovském a třeboňském archivu a napsal krátký životopis malíře do úvodu katalogu. Dosavadní střídme poznatky o životě a díle malíře, zejména v souvislosti s obrazovou sbírkou na zámku Hluboká, shrnul v roce 1969 Pavel Preiss v kapitole průvodce tímto zámkem.

Probádány byly též matriky narozených a oddaných, kde byly hledány informace týkající se kmotrovství J. G. de Hamiltona a jeho ženy a zápis týkající se narození dítěte v Třeboni v roce 1717, archivní dokumenty týkající se hospitality Schwarzenbergů na hlubockém i třeboňském zámku.

Malíři se překvapivě nevěnuje přílišná pozornost ani v Rakousku. Studium straší i novější literatury vydané v německy mluvících zemích nepřineslo očekávané výsledky. Kromě zmínek v souhrnných katalozích je Hamiltonovi věnována větší pozornost zejména v publikacích týkajících se mecenátu a reprezentaci na knížecím dvoře Liechtensteinů.

Nová fakta k životopisu J. G. de Hamiltona a jeho službě u vídeňského dvora přinesl známý rakouský badatel Herbert Haupt v edici archivních dokumentů nazvané *Das Hof-Walter und hofbefreite Handwerk im barocken Wien*. Další pokusy o nalezení nových informací byly vedeny snahou zkompletovat co nejvíce dokumentů týkajících Johanna Georga de Hamiltona v císařských službách a kontaktovat archivy v Bruselu a ve Skotsku, kde by mohly existovat archivní dokumenty týkající se rodiny a školení malíře. Toto bádání však zatím nepřineslo žádné pozitivní výsledky.

Ve třetí kapitole jsem se pokusila naznačit umělecká, filozofická i společenská východiska ze kterých malířské pojetí zvířat J. G. de Hamiltona vycházelo a umělecký kontext práce tohoto malíře na přelomu 17. a 18. století. Zde jsem vycházela především ze starší i současné, literatury, která se otázkou zobrazování zvířat zabývá. Zevrubné umělecko-historické analýze zátiší jako malířského námětu se ve své obsáhlé knize věnoval Claus Grimm v knize s názvem *Stil-leben*. Claus Grimm se zabývá specifiky malby zátiší nizozemskými a německými malíři, tradicí malování zátiší ve Flandrech a v severním Holandsku a rozdíly pojetí zátiší u italských, španělských a francouzských mistrů. K realitě a symbolice předmětů zobrazených v zátiší se věnoval Norbert Schneider. Z českých autorů se zkoumání holandského zátiší dlouhodobě

věnovala Hana Seifertová, Jarmila Vacková nebo Lubomír Slavíček, v poslední době pak například Andrea Rousová a Marie Mžyková. K pochopení dobových a uměleckých souvislostí tvorby J. G. de Hamiltona přispěla velkou měrou kniha o malíři zvířat Fransi Snydersovi od historičky umění Susan Koslow.

Umělecká kariéra J. G. de Hamiltona je celoživotně spjata s rakouskými zeměmi. V čtvrté kapitole nazvané Johanna Georg de Hamilton a jeho dílo pro objednavatele, jsem se pokusila nastínit postavení malíře ve dvorských službách v obecné rovině a v co největší míře zmapovat práci pro knížecí rod Liechtensteinů, hraběte Serenyie a hraběte Althana a zmínit i objednávky představitelů církevních řádů. Bádání, které směřovalo do rodinných archivů hraběcího rodu Althanů, Serenyiů a Liechtensteinů uložených v Moravském zemském archivu v Brně, nepřineslo žádné nové informace o nakupování a objednávání malířských děl J. G. de Hamiltona představiteli těchto rodů. Informace o objednávkách a nákupech děl J. G. de Hamiltona nalezené v knížecím liechtensteinském archivu uveřejnil Herbert Haupt. Z hlediska získání nových poznatků k životu a dílu J. G. de Hamiltona je kapitola nazvaná Ve službách knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu asi nejpřínosnější. Na základě zachovalých archivních dokumentů bylo možné objasnit službu a práci pro knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu v dobových souvislostech, sledovat vztah malíře a objednavatele, úředníků nebo finanční záležitosti malíře a otázky jeho kondice a zdraví během dvanácti let, kdy ve službách knížete působil.

Výchozí prameny kapitoly zastupuje široká škála písemností uložených ve Státním oblastním archivu v Třeboni a jeho českokrumlovském oddělení. V první řadě jde o materiály z fondů velkostatku Hluboká nad Vltavou a rodinného archivu Schwarzenbergů, doplněných o výpověď pramenů z ústřední kanceláře Hluboká nad Vltavou a ústřední schwarzenberské pokladny (České Budějovice). Stěžejním pramenem je rodinný archiv Schwarzenbergů, jenž je rozdělen v souladu s dějinami rodu na fondy primogenitury a sekundogenitury. Prameny zařazené pod značku F. P. h. (*Familia primogenitura – Haushalt*) umožňují poznat mecenát Adama Františka ze Schwarzenbergu ve vztahu ke knihám i výtvarnému umění. Na základě oddělení F. P. d. (*Familia primogenitura – Dienerschaft*) je možné poznat práce některých umělců a dalších služebníků.

Složka Hamilton obsahuje asi dvě stě archivních dokumentů vztahujících se ke službě Johanna Georga de Hamiltona u Adama Františka ze Schwarzenbergu. V první řadě se jedná o dopisy mezi umělcem a knížetem Adamem Františkem ze Schwarzenbergu nebo o korespondenci mezi hejtmanem třeboňského panství Dräxlerem a vrchním lovcím Drescherem z Kadaně, které se v první řadě týkají práce na tvorbě deseti velkoplošných pláten

s náměty Štvanic pro lovecký zámek Ohrada. Samostatným pramenem jsou poznámky a účty o vyplacení určitých částek za objednané obrazy a odvedenou práci. K danému tématu jsem v posledních letech publikovala dvě studie. První se týká služby Johanna Georga de Hamiltona u knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu, druhá se věnuje otázce dokumentování převážně chovných koní.

V roce 1718 odešel ze služeb knížete, a až do konce svého života maloval převážně pro císaře Karla VI. lovecká zátiší a portréty koní. Přesto i nadále jsou knížetem jeho obrazy objednávány. Data týkající se nákupů a objednávek obrazů realizovaných vládnoucím knížetem, případně jeho manželkou, od konce 17. až po 20. století byla shromážděna v samostatné archivní rešerši, zpracované Kristinou Popelkou, archivářkou SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov. Rešerše vychází primárně z pramenů účetní povahy, především ze souboru účetních knih, dochovaných ve fondu Schwarzenberská ústřední pokladna, který je uložen v českokrumlovském oddělení Státního oblastního archivu v Třeboni.

V další části jsem se pokusila nastínit situaci na vídeňském dvoře císaře Karla VI. počátkem 18. století, společenské souvislosti, využívání letních loveckých zámečků u Vídně, zálibu císaře v lovu a s tím související povinnosti dvořanů, zejména vrchního štolby. Tyto skutečnosti zásadním způsobem souvisely s další pracovní kariérou J. G. de Hamiltona i jeho bratra Filipa Ferdinanda.

V páté kapitole se zaměřuji na malířské náměty J. G. de Hamiltona v historických, společenských i uměleckých souvislostech. První podkapitola se široce zaměřuje na problematiku malování portrétů koní, zejména hřebců v souvislosti s kultem a doslova vášní pro koně a obrovským rozmachem jeho chovu. Vysoká aristokracie, v čele s císařem Karlem VI., která se chovu koní věnuje, si nechává koně portrétovat a tyto portréty využívá zřejmě nejen k dekorativním účelům. Zároveň kulminuje výcvik koně a jezdce v rámci španělské školy vysokého jezdeckého umění. Mimořádná pozornost věnovaná chovu koní a jezdeckému umění se odrazila v touze zvětšit jejich ušlechtilou podobu, nejlépe i s jezdcem v obraze. Pokouším se najít souvislosti s tvorbou J. G. de Hamiltona s dobovou módou a společenskou poptávkou v heslovitě vyjádřeném smyslu: monarchie, kůň – chlouba císaře, chov koní, stáje a hřebčince, dvorní jezdecká škola, lov, štvanice, parforsní hony. V roce 1937 byla publikována obsáhlá studie Otto Antonia o obrazech koní J. G. de Hamiltona z Schönbrunnu a z hřebčína v Halbturnu. Autor se věnoval především souboru portrétů koní z císařských stájí, které vytvořil ve dvacátých letech 18. století, tedy v době, kdy byl zaměstnán jako dvorní malíř u císaře Karla VI. V souvislosti se zápisy v plemenných a chovných knihách z hřebčína v Halbturnu z Haus-, Hof- und Staatsarchives ve Vídni. Na práci Otto Antonia

navázali v obsáhlé monografii nazvané *Die Lippizaner des Spanischer Hofreitschule* Georg Kugler a Wolfdieter Bihl. Autoři se v knize zabývají převážně historií španělské školy vysokého jezdeckého umění, výukou jezdeckví na císařském dvoře ve Vídni, budováním hřebčínů v Rakousku, chovem Lipicánů a výchovou k jezdeckému umění. V souvislosti s historií španělské jezdecké školy je vícekrát v knize zmiňován též Johann Georg de Hamilton jako dokumentátor a portrétista konkrétních chovných koní císaře Karla VI. V hřebčíněch v Halbthurnu, Kladrubech i Lipici.

V dalších podkapitolách v krátkosti zmiňuji historický a umělecký kontext tvorby obrazů s dalšími módními náměty jako jsou jezdecké portréty, hřebčiny, portréty psů, štvanice, lovecká zátiší, lovecké výjevy a zobrazení dalších živých zvířat.

Šestá kapitola je zaměřena na osudy díla J. G. de Hamiltona. V krátkosti jsou zmíněni spolupracovníci, kopisté a následovníci tohoto malíře. Toto téma je natolik široké, že si zasluhuje samostatné zpracování. Osudy deseti olejomalb s náměty štvanic ze zámku Ohrada ve 20. století, které poprvé popsali Milli Schwarz a Antonín Nikedey, připomenu v další podkapitole.

Pozornost též věnuji přípravě a uskutečnění první souborné výstavy díla J. G. de Hamiltona ze schwarzenberských sbírek. V souvislosti s výstavou v roce 1888 bylo publikováno ve vídeňských novinách několik článků týkajících se života a díla J. G. de Hamiltona. Materiály, týkající se připravované výstavy díla J. G. de Hamiltona v roce 1888, především novinové články Vídeňských deníků a časopisů jsou uloženy rovněž ve schwarzenberském rodinném archivu.

Mezi lety 1885–1888 bylo jeho dílo poprvé zkoumáno, v rámci příprav výstavy obrazy restaurovány. Technologické rozborů malby, které předcházely restaurování Hamiltonových děl v průběhu minulých patnácti let, umožnily objasnit některé zvláštnosti v technologii jeho tvorby.

Ta jsou popsána v poslední kapitole nazvané Vývoj a specifika uměleckého projevu. Závěrem jsem se pokusila shrnout tvorbu sledovaného malíře a přínos této práce.

Cílem práce bylo vytvořit co nejúplnější katalog obrazů J. G. de Hamiltona. Proto byly provedeny rozsáhlé rešerše obrazových sbírek českých a moravských státních hradů a zámků. Na základě korespondence byly studovány vytypované obrazy sbírky Národní galerie v Praze, Moravské galerie v Brně, Kunsthistorisches Museum ve Vídni, obrazové sbírky Schönbrunnu, Wagenburgu, Belvederu, soukromých liechtensteinských sbírek, obrazové sbírky v galeriích v Mnichově, Drážďanech, Budapešti, Varšavě, Hubertsburgu, obrazových sbírek vybraných českých, moravských a rakouských klášterů Heiligenkreuz a Kremsmünster. Část obrazových

fondů, zejména z českých sbírek, bylo možné studovat přímo. Některá, zejména díla ze zahraničních sbírek bylo možné studovat pouze skrze fotografické dokumentace. Součástí práce je i soupis použité literatury a pramenů. Krátká příloha obsahuje ukázky a přepisy dopisů J. G. de Hamiltona císaři, testament, detail jeho erbu, hypotetický portrét a ukázku detailů několika obrazů.

Cílem mé práce bylo pokusit se zrekonstruovat život malíře na základě dostupné literatury a archivních pramenů. Přes nově nalezená data k jeho životu uveřejněné nedávno Herberkem Hauptem, zůstává mnoho neobjasněných míst v jeho životě, rodiny i školení, týkající se zejména spolupráce s bratrem Filipem Ferdinandem de Hamiltonem ale například i práce pro „Schottenschift“ a skotskou farnost s kostelem „Unserer Lieben Frau zu Schotten“ ve Vídni, pro Evžens Savojského a podobně. Za samostatnou práci by stálo zpracování díla „dynastie“ Hamiltonů jako určitého dobového fenoménu.

Ve snaze pochopit jeho dílo animalisty, musely být nastíněny historické, společenské a umělecké souvislosti, bez nichž by zcela jistě nestal tím, kým později byl.

V práci se však pouze okrajově zabývám komparací Hamiltonových děl s tvorbou ostatních malířů, připomínám především silný vliv prací Franse Snyderse, Paula de Vos a dalších animalistů této generace.

Za nejpřínosnější část mé práce považuji část, týkající se služby J. G. de Hamiltona u knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu. Soubor archiválií, které jsou uloženy v rodinném schwarzenberském archivu v Českém Krumlově, považuji za unikátní z hlediska zkoumání společenského postavení malíře na počátku 18. století v Čechách. Dopisy mezi malířem a knížetem i mezi úředníky nám dávají jedinečným způsobem poznat vztah objednavatele a malíře, přiblížit způsob malířova práce, jeho život v provinčním městečku, jeho finanční podmínky i problémy, náročnost malování rozměrných obrazů štvanic, které bylo dokončeno prakticky dvanáct let po jejím zahájení i neustálý stres, kterému byl nejen ze strany svých „chleboďárců“ vystavován.

Za velmi přínosné považuji i skutečnost, že jsem mohla díky své mnohaleté účasti při restaurování děl tohoto malíře nahlédnout do způsobu a technologie jeho práce a detailně poznat malířův rukopis. Přesto není vždy lehké autorovi s určitostí dílo přiřadit.

Během svého studia jsem oslovila celou řadu zahraničních, především rakouských, německých, maďarských a polských paměťových institucí a díky kolegům získala mnohé

informace k „pravým“ dílům i neautorským kopiím. V evidenci českých i moravských zámků i galerií je stále dost obrazů, u nichž je v kolonce autorství uvedena tzv. „Hamiltonova škola“. Tyto soubory obrazů horší i lepší kvality s loveckými náměty a zejména s portréty psů a koní by jistě stály za samostatné zpracování. Do výběrového katalogu jsem nakonec, i z důvodu velkého rozsahu, zařadila práce, které jsem mohla osobně prozkoumat a u nichž nebylo složité získat pro názornost fotografii. Nepodařilo se mi bohužel získat reprodukci prvního Hamiltonova známého obrazu – Jezdeckého portrétu císaře Josefa I. z roku 1796. "

Malířská tvorba a celé jeho dílo se ve srovnání s „velkými“ malíři jeho doby jeví jako poněkud „ploché“ a nezajímavé. Obrazy postrádají dynamiku, pohyb, energii, vášeň, není v nich žádných velkých filosofických ani jiných myšlenek, která jsou tak příznačná pro všechna velká malířská díla. Johann Georg de Hamilton je animalistou v duchu odkazu vlámských malířů, mrtvá i živá zvířata maluje co nejpřesněji, jak vidí. Přes jistou „nezajímavost“ svého díla se vytváří fenomén „Hamiltonovy školy“. Na jeho způsob portrétování koně navazují animalisté všech úrovní nejen v 18. století.

Tato disertační práce je výsledkem mnohaleté práce a představuje první ucelenější pokus o zpracování života a díla Johanna Georga de Hamiltona. Přesto zůstává i nadále v životě i díle malíře celá řada bílých míst, která by stála za další zpracování.

2. Seznam použitých pramenů

Archivní prameny

SOA Třeboň, odd. ČK

RAS, odd. F. P. h.

inv. č. 1, sign. F. P. h./1, kart. 1 literární mecenát

inv. č. 2, sign. F. P. h./2, kart. 14, 22 výtvarný mecenát

inv. č. 4, sign. F. P. h./4, kart. 27 mobilie

RAS, odd. F. P. d.

inv. č. 23, sign. F. P. d./23, kart. 16 výtvarní umělci

ÚK Hluboká (staré oddělení)

kniha 311 repertář spisů

sign. B 6J 1 mobiliář

sign. B 6J 2 inventáře mobiliáře

MZA Brno

G 77 Rodinný archiv Serényiů

G 145 Althannové a Khuen-lützové

C 2 Tribunál – pozůstalosti

G 263 Rodinný archiv Podstatských-Lichtenštejnů

3. Seznam použité literatury

Allgemeine deutsche Biographie XLIV, München 1898.

ANTONIUS, Otto, *Über die Schönbrunner Pferdebildnisse J. G. V. Hamiltons und das Gestüt zu Halbthurn*, Zeitschrift für Züchtung. Reihe Züchtungsbiologie einschließlich Tierernährung begründet und herausgegeben von C. Kronacher, München-Solln 1937 (Band 38, Heft1, Berlin 1937), s. 1-73.

BAUM, Elfriede, *Katalog des österreichischen Barockmuseums im Unteren Belvedere in Wien*, I. und II., Wien-München 1980.

BERGER, Adolph, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg*, Wien 1866.

BERGER, Adolf, *Inventář bývalé hraběcí černínské obrazárny na Hradčanech*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 15, 1907, s. 138-155.

BERGER, Adolf, *Johann Georg Hamilton auf der Jagdausstellung in Oesterreichischen Kunstverein*, 1884. Jagd-Zeitung, XXVII, Vídeň 1884, s. 261-263.

BERGER, Adolf, *J. G. Hamilton und die Jagdmeute des Fürsten Adam Franz zu Schwarzenberg*, Jagd-Zeitung, XVIII. Vídeň 1875, s. 686-691.

BERGER, Wilibald, *Die Wiener Schotten*. Östereich-Reihe, Band Nr. 179/81, Wien 1962.

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub, *Rokoko a konec baroku v Čechách*, Praha 1958.

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub, *Umění baroku v Čechách*, Praha 1967.

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub, HEJDOVÁ, Dagmar – PREISS, Pavel, *Barok v Čechách. Katalog expozice ve státním zámku Karlova Koruna v Chlumci nad Cidlinou*, Praha 1973.

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub, *Obrazy maltézského paláce na Orlíku*. Zprávy památkové péče 15, 1959, s.152-153.

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub, *Rychnovská zámecká obrazárna*, Praha 1956 (2. Vyd.1973)

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub, *K památkové náplni našich zámků*. Zprávy památkové péče 19, 1959, s. 2-23.

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub, *Jan Rudolf Bys v Praze. K 300. výročí umělcova narození*. Umění 10, 1962, s. 537- 608.

BREITENBACHER, Antonín, *Dějiny arcibiskupské obrazárny*, sv. 1 a 2. Kroměříž 1925, 1927.

VON HEINECKEN, C. H., *Nachrichten von Künstlern und Kunstsachen*, Leipzig 1768, s. 112-113.

ČABART, Jan, *Vývoj české myslivosti*, Praha 1958.

- DE GRUYTER, *Allgemeines Künstler Lexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, Band 68, Hai-Hammocl, s. 478-479.
- DE LASTIC, Georges, JACKY, Pierre, *Desportes*, Saint-Rémy-en-l'Eau 2010.
- DLABACZ, Gottfried Johann, *Allgemeines historisches Künstlerlexikon für Böhmen und zu Teil auch für Mähren und Schleisen*, I-III, Prag 1815.
- ELBELOVÁ, Gabriela – MACHYTKA, Lubor – MŽYKOVÁ, Marie, *Nizozemské umění se sbírek Olomoucka*, Olomouc 2003.
- FERENZY, Heinrich, *Das Schottenschrift und seine Kunstwerke*, Wien 1980.
- FÜSSLI, Johann Rudolf, *Allgemeines Künstlerlexikon, oder: Kurze Nachricht von dem Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Kunstgießer, Stahlschneider [et]c. [et]c: nebst angehängten Verzeichnissen der Lehrmeister und Schüler, auch der Bildnisse, der in diesem Lexikon enthaltenen Künstler*, I-II, Zurich 1806.
- GAŽI, Martin (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.
- HAIJECKI, Alexander, *Die Niederländer in Wien*, Oud Holland 23, 1905, s. 1-26, 108-128.
- HAIJECKI, Alexander, *Die Niederländer in Wien*, Oud Holland 25, 1907, s. 9-26.
- HÁJEK, Jiří, *Kronika kladrubská. Barokní kůň v Čechách. Kniha první*, Kladruby nad Labem 2011.
- HÁJEK, Jiří, *Kronika kladrubská. Barokní kůň v Čechách. Kniha druhá*, Kladruby nad Labem 2012.
- HALL, James, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha-Litomyšl 20082.
- HARRINGTON, Peter, *British Artists and War: The Face of Battle in Paintings and Prints, 1700-1914*, London 1993.
- HAUPT, Herbert, *Kulturgeschichtliche Regesten aus den geheimen Kammerzahlamtsrechnungen Kaiser Josephs I. (1705-1711)*. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs Bd. 36. 1983 (Wien 1984), s. 329-373.
- HAUPT, Herbert, *Archivalien zur Kulturgeschichte des Wiener Hofes. T. 1: Kaiser Ferdinand III.: Die Jahre 1646-1656*. Jb. d. kunsth. Sammlungen in Wien Bd. 75 (Wien 1979), s. 195.
- HAUPT, Herbert – KUGLER, Georg – LORENZ, Hellmut – PRESS, Volker, *Joseph Wenzel von Liechtenstein. Fürst und Diplomat im Europa des 18. Jahrhunderts*, Vaduz 1990.
- HAUPT, Herbert, *Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein. Quellenband*, Wien – Köln – Graz 1998 (Quellen und Studien zur Geschichte des Fürstenhauses Liechtenstein 2/II).

- HAUPT, Herbert, *Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611–1684*, Wien – München – Weimar 1998 (= Quellen und Studien zur Geschichte des Fürstenhauses Liechtenstein Band II/2).
- HAUPT, Herbert, *Flamische und niederländische Künstler am Wiener Kaiserhof im 17. und 18. Jahrhundert im Überblick*, Acta historie artis Slovenika, Bd.11, 2006, s.31-46.
- HAUPT, Herbert, *Das Hof- und hofbefreite Handwerk im barocken Wien 1620 bis 1770*, Wien 2008.
- HAUPT, Herbert, *Ein Liebhaber der Gemähl und virtuosen. Fürst Johann Adam I. Andreas von Liechtenstein (1657-1712)*, Vídeň, 2012.
- HERSCHE, Peter, *Muße und Verschwendung. Europäische Gesellschaft und Kultur im Barockzeitalter I–II*, Freiburg – Basel – Wien 2006.
- HOJDA, Zdeněk, *Rezidence české šlechty v baroku. Několik tezí*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století. Sborník příspěvků z konference na pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30. – 31. října 1991, Ústí nad Labem 1992*, s. 161–178.
- HOLLSTEIN, F.W.H., *Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca. 1450-1700*, Amsterdam 1949.
- HRADIL, David, HRADILOVÁ, Janka, TRMALOVÁ, Olga, ČERMÁKOVÁ, Zdeňka, OURODOVÁ Ludmila, *Materials and technological characteristics of paintings by Johann Georg de Hamilton (1672-1737) - a famous portraitist of horses*, in: *Painting Techniques, History, Materials and Studio Practice, proceedings of the 5th International Symposium at the Rijksmuseum Amsterdam, Amsterdam 2015*.
- HRADIL, David – HRADILOVÁ, Janka (edd.), *Acta artis Academia 2010. Příběh umění. Proměny výtvarného díla v čase*, Praha 2010.
- HRADILOVÁ, Janka, ALMA, *Závěry materiálového průzkumu- čtyři obrazy z cyklu portrétů koní od J.G. Hamiltona ze SZ Hluboká*, Praha 2010.
- HUSSLEIN-ARCO, Agnes – KRAPF Michael (edd.), *Barock. Meiserwerke im Belvedere*, Wien 2008.
- HUSSLEIN-ARCO, Agnes – VON PLESSEN, Marie-Louise (edd.), *Prince Eugene. Genera-Philosooher and Art Lover*, Vienna 2010.
- CHADT, Jan Evangelista, *Dějiny lovu a lovectví (myšlivosti) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Louny, b. r. (1908).
- IVANEGA, Jan, *Lovecká smečka Adama Františka ze Schwarzenbergu*, Prameny a studie 48, 2012, s. 131–144.

- IVANEGA, Jan, *Lovecký zámek Ohrada u Hluboké nad Vltavou. Archivní rešerše. I. (1708–1789)*, České Budějovice 2012 (strojopis uložený v archivu NPÚ ÚOP České Budějovice)
- IVANEGA, Jan, *Pavel Ignác Bayer, Adam František ze Schwarzenberku a zámek Ohrada*, *Theatrum historiae* 9, 2011 s. 397–418.
- IVANEGA, Jan, *Pavel Ignác Bayer, Adam František ze Schwarzenberku a zámek Ohrada. Lovecký zámek jako součást rezidenční sítě barokního šlechtice*, České Budějovice 2011 (bakalářská práce Ústavu dějin umění FF JU).
- IVANEGA, Jan, *Rezidenční strategie Adama Františka ze Schwarzenbergu na příkladu panství Hluboká nad Vltavou počátkem 18. století*, České Budějovice 2012 (diplomová práce Historického ústavu FF JU).
- IVANEGA, Jan, *Vrchnostenská sídla na panství Hluboká nad Vltavou za Adama Františka ze Schwarzenberku (1703-1732)*, České Budějovice 2012 (Rigorózní práce Historického ústavu FF JU).
- IVANEGA, Jan, *K dějinám bělohuřeckého kostela sv. Štěpána v baroku a počátkům díla Františka Jakuba Prokyše v jižních Čechách*, in: Martin Gaži – Vlastislav Ouroda (edd.), *Památky jižních Čech IV*, České Budějovice 2013, s. 81–98.
- KADAVÝ, Milan, *Restaurátorská zpráva. Dílo: Hnědý kůň, Praha 2007*. Uloženo ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Českých Budějovicích.
- Katalog der fürstlich-liechtensteinischen Bilder-Gallerie im Gartenpalais de rossau zu Wien, Vídeň 1873.
- Kol. autorů, *Dějiny českého výtvarného umění II/1* Praha 1989.
- Kol. autorů. *Encyklopedie světového malířství*, Praha 1988.
- Kol. autorů, *Staré europske umenie zo zbierok Slovenskej národnej galérie*, Bratislava 1982.
- Kol., autorů, *Pferde, Wagen, Ställe*, München-Berlin-London-New York 2006
- KOTKOVÁ Olga (ed.), *Roelandt Savery. malíř ve službách Rudolfa II.*, Praha 2010.
- KRÄFTNER, J., *Pferde, Wagen, Ställe, Reiten, Fahren und die Jagd zu Pferd im Haus Liechtenstein*. München 2006.
- KROUPA, Jiří, *Umělci, objednavatelé a styl. Studie z dějin umění*, Brno 2006.
- KRUMMHOLZ, Martin, *Clam-Gallasův palác, Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence*, Praha 2007.
- KRUMMHOLZ, Martin, *Obrazová sbírka Jana Václava Gallase*, *Umění* 53, 2005, s. 273–285.

- KRUMMHOLZ, Martin, *Vídeňské rezidence Schwarzenberků a Johann Bernhard Fischer z Erlachu*, in: Martin Gaži (ed.), *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 207–218.
- KUBÁTOVÁ Kateřina – KUBÁT, Martin, *Restaurátorská zpráva. Dílo: Dva závěsné obrazy v ozdobných rámech*, Praha, nedatováno. Uloženo ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Českých Budějovicích.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Schwarzenberská ústřední pokladna 1647–1948. Inventář*, Český Krumlov 1986.
- KUGLER, P. Georg – BIHL, Wolfdieter, *Die Lipizzaner der Spanischer Hofreitschule*, Wien, 2002.
- KUGLER, Georg, *Schloß Schönbrunn. Die Prunkräume*, Wien 1995.
- LETOŠNÍKOVÁ, Ludiše, *Lovecké zbraně v Čechách*, Praha 1980.
- LHOTSKY Alphons, *Kaiser Karl VI. und sein Hof im Jahre 1712/13*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, LXVI. Band, Gratz – Köln 1958.
- LORENZ, Hellmut, *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich IV. Barock*, München – London – New York 1999.
- MÁDL, Martin *Kresby pražského malíře Jana Václava Spitzera (1711-1773)*, Sborník Národního muzea v Praze LIII/1999/3-4, Praha 1999.
- MÁDL, Martin, *Malířská výzdoba barokních šlechtických rezidencí v Čechách*, in: Fejtová, MACHYTKA, Lubor, *Nová instalace obrazárny zámku hrádek u Nechanic*, Památky a příroda 1972.
- MACHYTKA, Lubor, *Petr Brandl a Jan Vojtěch Angermayer*. Umění 29, 1981, s.178-179.
- MACHYTKA, Lubor, *Vznik nostické obrazárny a její vývoj do začátku 19. století*. Umění 31, 1983, s. 244-246.
- MARTAN, Petr, *Barok. Zlatý věk myslivosti*, Praha 1994.
- MATĚJČEK, Antonín, *Další příspěvek k dějinám pražského baroka*. Památky archeologické a místopisné 18, 1898/1899, s. 542.
- MAREŠ, František, *Johann Georg von Hamilton*, in: Katalog der Hamilton-Ausstellung im Künstlerhause. Genossenschaft der bildenden Künstler Wiens, Wien 1888.
- MAREŠ, František, *Malíř Petr Kek z Prahy (1730) či Jan Zikmund Miller z Augšpurku*. Památky archeologické 25, 1913, s. 90-92.
- MAREŠ, František, *Stavitel Pavel Ignác Bayer*, PAM 24, 1910–1912, sl. 123–134, 361–460.
- MARKUS, Antonín, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, in: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 25–85.

- MAŘA, Petr, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (ed.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 139–162.
- MATLAS, Pavel, *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17. – 18. století*, Praha 2011.
- NAGLER, Georg, Kaspar, *Neuess allgemeines Künstler-Lexikon*, München 1835-1852, Linz 1912.
- NAGLER, Georg, Kaspar, *Allgemeines lexikon der Bildenden Künstler*, Leipzig 1922.
- NAGLER, Georg, Kaspar, *Die Monogrammisten von Dr.G.K. Nagler*. G. Hirthe's verlag in München – Leipzig, III. Band.
- NAŇKOVÁ, Věra, *Architekt a stavitel Pavel Ignác Bayer- představy v literatuře a skutečnost*, *Umění XXII*, 1974, s. 224-261.
- NEUMANN, Jaromír, *Obrazárna Pražského hradu. Soubor vydaných děl*, Praha 1964.
- NEUMANN, Jaromír, *Petr Brandl (1668-1735)*, Praha 1968.
- NEUMANN, Jaromír, *Český barok*, Praha 1969, 2. rozšířené vydání Praha 1974.
- NEUMANN, Jaromír, *Karel Škréta (1610-1674)*, Praha 1974.
- OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila, *Johann Georg de Hamilton ve službách Adama Františka ze Schwarzenbergu*, in: Martin Gaži (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 229–250.
- OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila, *Jan Jiří Hamilton jako portrétista koní*, in: Alena Černá (ed.), *Sborník výzkumných prací*, Praha 2009, s. 125-136.
- OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila, *Světectké obrazové cykly na jihu Čech*, České Budějovice 2011.
- PAVELEC, Petr, *„Schwarzenberský“ malíř František Jakub Prokyš*, in: Martin Gaži (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 251–266.
- PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel Eusebius z Liechtensteinu-Castelkorna 1664–1695*, Olomouc 2001.
- PECHOVÁ, Dorothea, *Laboratorní zpráva. Dílo. J. G. Hamilton, Před štvanicí*, Praha 2003. Uloženo ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Českých Budějovicích.
- PECHOVÁ, Dorothea, *Laboratorní zpráva. Dílo: Byk s ovce v krajině*, Praha 2002. Uloženo ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Českých Budějovicích.

- PILLICH, Walter, *Kunstregesten aus den Hofparteiprotokollen des Obersthofmeisteramtes von 1637-1780*, in: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. 13 Band. Wien 1960.
- PICKERAL, Tamsin, *The Horse. 30,000 Years of the Horse in Art*, London 2006.
- PREISS, Pavel, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha – Litomyšl 2003
- PREISS, Pavel – HORYNA, Mojmír – ZAHRADNÍK, Pavel, *Černínský palác v Praze*, Praha 2001.
- PREISS, Pavel, *Boje s dvouhlavou saní. František Antonín Špork barokní kultura v Čechách*, Praha 1981.
- RAMEŠ, Václav, *Proměny schwarzenberského panství v Čechách*, in: Martin Gaži (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 25–36.
- ROUSOVÁ, Andrea, *Petr Brandl-mistr barokní malby*, Praha 2013.
- RÖSENER, Werner, *Die Geschichte der Jagd. Kultur, Gesellschaft und Jagdwesen im Wandel der Zeit*, Düsseldorf – Zürich 2004.
- SEIFERTOVÁ-KORECKÁ, Hana, *Barokní zátiší v Čechách a na Moravě*, Liberec 1967.
- SEIFERTOVÁ, Hana, *Barokní zátiší v Čechách a na Moravě*, Umění 18/1, Praha 1970.
- SEIFERTOVÁ, Hana, *Georg Flegel a kabinetní zátiší v Čechách*, Praha 1980.
- SCHWARZ, Mili [= Antonín NIKENDEY], *Die St.-Eustachius Jägerbruderschaft in Frauenberg an der Moldau*, Schwarzenbergischer Almanach 36, 1980, s. 111–186.
- SCHWARZ, Mili [= Antonín NIKENDEY], *Schloss Ohrad. Geschichte des Jagdschlusses bei Frauenberg an der Moldau und des dortigen Forst- und Jagdmuseums*, Murau 1990 (Herausgegeben von den Schwarzenbergischen Archiven, Stmk.), s. 261–321.
- SCHWARZENBERG, Karl, *Andacht auf Schwarzenbergischen Herrschaften*, Schwarzenbergischer Almanach 34, 1968, s. 245–282.
- SCHWARZENBERG, Karl, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg I–II*, Neustadt an der Aisch 1963.
- SCHWEERS, F. Hans, *Gemälde in Museen. Deutschland, Österreich, Schweiz. Teil I., Künstler und ihre Werke*, A-Ha, München 2008.
- SLAVÍČEK, Lubomír, *Flemisch paintings of the 17th and 18th century, Illustrated Summary Catalogue 1/2*, Praha 2000.
- SLAVÍČEK, Lubomír- Jaromír Šíp, *Nizozemské, holandské a vlámské umění 15.-17. století*. In: Staré evropské umění. Šternberský palác. Sbírky Národní galerie v Praze. Katalog stálé expozice, Praha 1998.

- SLAVÍČEK, Lubomír, *Paralipomena k dějinám berkovské a nostické obrazové sbírky*. (Materiálie k českému baroknímu sběratelství II.), *Umění* 43, 1995, 445-471.
- SLAVÍČEK, Lubomír, *Příspěvky k dějinám nostické obrazové sbírky* (Materiálie k českému baroknímu sběratelství), *Umění* 31, 1983, s. 219-243.
- SLAVÍČEK, Lubomír, *Theatrum pictorium, Flámské obrazy 17. století z bývalé nostické obrazárny v Praze*, Zlín 1990.
- SLAVÍČEK, Lubomír, „*Sobě, umění, přátelům.*“ Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939, Brno 2007.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Deník Ferdinanda ze Schwarzenberku jako pramen historického bádání (Příspěvek k poznání mobility císařského dvora na sklonku 17. století)*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007, s. 129–161.
- SMOLKOVÁ, Anna, *Svozy archivů schwarzenberských velkostatků do Třeboně jako důsledek provádění pozemkové reformy na majetku schwarzenberské primogenitury*, *AT* 10, 2002, s. 39–54.
- SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen: Statistisch-topographisch dargestellt* IX, Prag 1841.
- SWIDEROVÁ, Kristina, „*Mein lieber Herr Hoffmeister, ohne seine Zeilen lebe ich wohl ganz trostlos...*“ *Role služebnictva v manželské krizi Eleonory Amálie a Adama Františka ze Schwarzenberku*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 357–374.
- ŠRONĚK, Michal, *Jan Michal Brettschneider (1656-1727)*, *Umění* 32, 1984, s. 56-63.
- ŠRONĚK, Michal, *Barokní malířství 17. století v Čechách*, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1*, Praha 1989.
- THIEME, Ulrich – BECKER, Felix (ed.), *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, I.-XXXVII, Leipzig 1907-1950.
- TOMAN, Prokop, *Nový slovník československých výtvarných umělců*, díl I, Praha 1993.
- TOMAN, Prokop, *Nový slovník československých výtvarných umělců*, díl II, Praha 1950.
- MOJZER, Miklós (ed.): *Zsánermetamorfózisok. Világiműfajok a közép-európai barokk festézetben / The Metamorphosis of Themes. Secular Subjects in the Art of the Baroque in Central Europe*. Székesfehérvár – Budapest 1993.
- TRMALOVÁ, Olga, *Malířský rukopis a technika malby Johanna Georga Hamiltona – K výsledkům restaurátorského průzkumu deseti portrétů koní ze sbírek zámku Hluboká*. in: Martin Gaži – Vlastislav Ouroda (edd.), *Památky jižních Čech* 3, České Budějovice 2010, 186-197.

- TRMALOVÁ, Olga, *Restaurátorská zpráva*. Dílo šesti obrazů s portréty koní ze SZ Hluboká, Praha 2011. Uloženo ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Českých Budějovicích.
- TRMALOVÁ, Olga, *Restaurátorská zpráva*. Dílo: Před štvanicí, Praha 2003. Uloženo ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Českých Budějovicích.
- TRMALOVÁ, Olga, *Restaurátorská zpráva*. Díla: Štvanice na zajíce (inv. č. HL 636) – výjev lovců v červených kabátech; Štvanice na zajíce (inv.č. 637), Praha 2008. Uloženo ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Českých Budějovicích.
- VACKOVÁ, Jarmila, *Dynastie Brueghelů. Addenda Bohemica*. Umění XXX, 1982, s. 1-20.
- VÁCHA, Štěpán – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít – VOKÁČOVÁ, Petra, *Karel VI. & Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha – Litomyšl 2009.
- VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011, s. 357–362.
- VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001.
- VON FRIMMEL, Theodor, *Lexikon der Wiener Gemäldesammlungen*, G-L, München 1913.
- WIELAND, W., *Schloß Murau*, Murau 1994.
- VON WURZBACH, Constantin, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreichs I–LX*, Wien 1856–1891.
- VYBÍRAL, Jindřich, *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*, Praha 1999.
- ZAHRADNÍK, Pavel, *Hluboká, zámek. Dějiny objektu. Stavebně historický průzkum*, Praha 2003. Uloženo ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Českých Budějovicích.
- ZÁLOHA, Jiří, *Die Schwarzenbergische Hofkanzlei*, Schwarzenbergischer Almanach 38, 1990, s. 413–420.
- ZÁLOHA, Jiří, *Schwarzenberský rodinný archiv (primogenitura)*, AT 8, 1996, s. 24–32.
- ZÁLOHA, Jiří, *Schwarzenberský rodinný archiv, oddělení Familia primogenitura, Haushalt 1504–1940. Dílčí inventář*, Český Krumlov 1973.
- ZÁLOHA, Jiří, *Schwarzenberský rodinný archiv, oddělení Familia primogenitura, Dienerschaft 1635–1940. Dílčí inventář*, Český Krumlov 1973.
- ZÁLOHA, Jiří, *Stručně dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, České Budějovice, b. d.

Elektronické zdroje

<http://digi.ceskearchivy.cz/>

<http://www.habsburger.net/>

<http://www.bsb-muenchen.de/>

<http://books.google.com/>

<http://www.archive.org/>

<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/>

<http://www.zedler-lexicon.de/>

UNDESK.CastIS[software].2012.[citováno20150325].Dostupnost:intrní systém NPÚ